

P E D A Q O G İ K A

UOT 37

PEDAQOJİ TƏFƏKKÜRÜN FORMALAŞMASINDA İNTERAKTİV TƏLİMİN İMKANLARI

Zülfiyyə Əlisaab qızı VƏLİYEVA

Respublikanın Əməkdar Müəllimi
ADPU “Təhsilin pedaqoji problemləri”
ETL-nin elmi üzvi

zulfiyye-veliyeva@mail.ru

XÜLASƏ

Məqalə orta məktəb müəllimləri üçün faydalı olacaq. Məqalədə təhsil prosesində yeniliklərin mahiyyəti, mənası və öyrənmə prosesində yeni pedaqoji texnologiyalar təsvir edilmişdir. Məqalədə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin, şəxsiyyətə yönəldilmiş təhsilin tələblərinin əhəmiyyəti əks olunur. İnteraktiv tədris metodlarının vacibliyini, təhsilin əhəmiyyətini və uşaqların məktəbdə istifadəsi üçün müsbət nəticələrin əldə edilməsinin zəruriliyini ön plana çıxarır. Bu sahədə görkəmli alimlərin işləri öyrənilir, müasir müəllimin tələbləri müəyyənləşdirilir

Açar sözlər: Təfəkkür, interaktiv, təlim, texnologiya, keyfiyyət.

ВОЗМОЖНОСТИ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

Статья будет полезна для учителей, которые преподают в средних школах. В статье говорится о сущности и значении инновации в системе образования и новые педагогические технологии в процессе обучения. Статья отражает высокое значение повышения качества образования, требования к учителю в лично-ориентированном образовании. На

первый план выдвигается значимость образования и важность интерактивных методов и применение их детьми в школе для получения положительных результатов.

Исследуются работы выдающихся ученых в этой сфере, определяются требования к современному учителю.

Ключевые слова: Мышление, интерактивность, обучение, технология, качество.

POSSIBILITIES OF INTERACTIVE LEARNING IN THE FORMATION OF PEDAGOGICAL THINKING

SUMMARY

The article will be useful for teachers who teach in secondary schools. The article describes the essence and meaning of innovation in education and new pedagogical technologies in the learning process. The article reflects the high value of improving the quality of education for a teacher to learner - oriented education. At the fore the importance of interactive teaching methods, the importance of education and the requirement of involvement of children positive results for use in school Explores the work of outstanding scientists in this field are determined by the requirements of the modern master.

Keywords: Thinking, interactive, training, technology, quality

Elmi-texniki tərəqqinin sürətli inkişaf tempi, informasiya kommunikasiya texnologiyalarının inkişafın nəticəsi informasiya bolluğunun yaranmasına, bütün sahələrdə insanların həyat tərzinin, düşüncə qabiliyyətinin, vərdislərinin köklü surətdə dəyişməsinə gətirib çıxardı. Bu inkişaf insanların təhsilə baxışında da dəyişikliklər etdi. Təlimin məzmunu, forması, üsulları sürətlə inkişaf edən cəmiyyətdən geri qalmaq istəməyən uşaqları qane etmir, onların inkişaf səviyyəsinə uyğun gəlmirdi. Onların köklü surətdə yeniləşdirilməsi dövrün başlıca sosial-pedaqoji tələbi kimi meydana çıxdı. Tədris müəssisələrində təlimin keyfiyyətinin və səmərəsinin artırılması, prosesin optimallaşdırılması üçün axtarışlar aparılırdı. Bunun nəticəsi kimi müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir, proqramlar, tədris planları yeniləndirilir, yeni məzmunlu dərslər çap edilirdi. Açıq-aydın sistemin özünün köhnəldiyi fakt kimi qarşıda idi. Bu da məktəbin inkişafını ləngidir, şagirdləri məktəbdən, təhsildən soyudurdu.

“Azərbaycan - 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında qeyd olunur ki, “Şagirdlərin idrak fəallığını, ümumi inkişafını ləngidən mövcud “yaddaş məktəbi”ndən “təfəkkür və düşüncə məktəbi” nə keçidin təmin olunması məqsədi ilə sistemli tədbirlər görülməkdir” [1, s. 1]. Təfəkkür proses-

lərinin gücündə idrak prosesi həm dərinləşir, həm də genişlənir. Təfəkkür duyğu və qavrayışın köməyi ilə əldə edilmiş biliklərin ayrı-ayrı hissələrini müqayisə edir, qarşılaşdırır, fərqləndirir, münasibətləri ayırd edir, yeni bilikləri kəşf edir və hissi idrakdan verilən şeylərin əlamətlərini mücərrədləşdirir, qarşılıqlı əlaqələri aydınlaşdırır və gerçəkliyin mahiyyətinə vararaq onu dərk edir. Təfəkkür reallığı onun münasibət və əlaqələrində onun çoxobrazlı vasitəli tərəfləri ilə birlikdə əks etdirir. Qavrayış vasitəsi ilə təfəkkür proseslərinə ötürülən cisim və hadisələrin, onların əlamətlərinin bəzilərinin tək-cə, digərlərinin mühüm olmayan əlamətləri, onların xarici əlamətləri birləşsələr də əlaqəli deyillər. Təfəkkür prosesləri zamanı hadisələrin mahiyyəti, xarakteri, əlamətləri arasında əlaqələrin yaranması nəzərdə tutulur.. Təfəkkürün məqsədi mühüm, əsas, zəruri əlaqələri, ikinci dərəcəli, formal əlaqələrdən, təsadüfi uyğunluqlarını situasiyalara görə ayırsın. Təfəkkür dərk etmə səviyyəsinin keyfiyyətə yeni və daha yüksək mərhələsidir. Təfəkkürdə belə hadisələr üçün işarələrdən, nitqdən istifadə edirlər. Söz mücərrədləşdirmə alətidir və şeylərin mahiyyətini müəyyən etməyə imkan verir. Söz şeylərin əsas əlamətlərinin ümumiləşmiş inikası üçün vasitədir. Hər hansı təfəkkür ümumiləşdirmədə icra olunur. Təfəkkür - fikrin hərəkətidir ki, əlaqələrin açılmasına xidmət edir, tək-cədən ümumiyyə, ümumidən tək-cəyə və oradan da xüsusiyyə doğru gedir. Təfəkkür əlaqə, münasibətlərin vasitəli kəşfinə əsaslanır və real aləmin ümumiləşmiş dərkidir. Təfəkkür vasitəsi ilə insan dünyanı dərk edir, ona təsir edərək dəyişdirir. Təfəkkür insanın əmək fəaliyyətindən doğmuşdur və məqsədə çatmaq yolunda, müvəffəqiyyət qazanmada qarşıya çıxan maneələri aradan qaldırmağın yollarını arayır. Təfəkkür insanın təlim, əmək, oyun fəaliyyətində və inkişafında, şəxsiyyətə çevrilməsində xüsusi rol oynayır. Peşə fəaliyyətində əsas məzmun komponentini təfəkkür təşkil edir və bu iş tamamilə pedaqoji fəaliyyətə də aid edilir. Müəllimin peşəkarlığı alınan biliklərin kəmiyyəti ilə deyil, həmçinin biliklərin pedaqoji situasiyalarda tətbiqinə və təhlilinə yönəlib. Göründüyü kimi təlim prosesində təfəkkürün müxtəlif növlərinin formalaşdırılması əsas problem kimi qarşıda dururdu. Azərbaycanın görkəmli psixoloqu Əbdül Əlizadə yeni pedaqoji təfəkkürlə bağlı psixopedaqoji araşdırmalarında bu məsələyə münasibət bildirərək qeyd edir ki, "müasir dərslər" anlamında "müasir" sözünün özünəməxsus evristik mənası var. "Müasir dərslər" pedaqoji (psixoloji) elmlərin ən yeni uğurlarına söykənməlidir. Dərslər həm də dövrün insanlarını yetişdirmək imkanına malik prosesə çevrilməlidir. Məktəbin vətəndaş yetişdirmək vəzifəsinin yerinə yetirilməsində uğurla çıxış etməlidir.

Müasir dövrdə dünyanın bütün qabaqcıl ölkələri təhsilin optimal modelinin axtarışındadır. Yeni tələblərə uyğun, yeni dövrün ab-havasına uyğun yeni təhsil sistemi lazımdır. Müasir şəraitdə təhsil artıq "millətin gələcəyinin formalaşdırmağın ən başlıca yolu, üsulu" hesab olunur. Çünki müasir

məktəbin yeni pedaqoji təfəkkürə və müasir təhsil konsepsiyasına ehtiyacı var. Yeni pedaqoji təfəkkür konseptual modeldir, zamanın təkcə psixoloji və pedaqoji uğurlarında deyil, həm də fəlsəfi və sosioloji fikrinin uğurlarına əsaslanan elmi - metodiki konsepsiyadır. XX əsr pedaqoji - psixoloji fikrin formalaşmasında xüsusi çəkiyə malikdir. Bu mərhələ yeni pedaqoji təfəkkürün formalaşması ilə əlamətdardır.

Artıq 90 - cı illərin əvvəllərində təhsil siyasətinin əsas prinsipləri sırasında təhsilin humanistləşdirilməsi və humanitarlaşdırılması, təlimin fərdiləşdirilməsi və diferensasiyası kimi prinsiplər əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdı. Dərsin müasir şəkildə təşkili, dərsdə yeni təlim metodlarından istifadə etməklə təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, dünya təhsil məkanının mütərəqqi ideyalarının təhsil müəssisələrimizdə tətbiqi məsələləri dövrün aktual probleminə çevrilmişdi. 1999/2000 - ci dərs ili "Təhsilin humanistləşdirilməsi yolu ilə yeni pedaqoji təfəkkürün inkişafı ili" elan edilmişdir. Beləliklə də, təhsil məkanımızda yeni pedaqoji təfəkkürün uğurla həyata keçirilməsi sahəsində tədbirlər həyata keçirilməyə başladı. Dünya təcrübəsində sınaqdan çıxmış təlim modelləri nəzərdən keçirilərək təhsil müəssisələrində tətbiq edilməyə başladı. Beləliklə, interaktiv təlim modelinin tədris prosesinə tətbiqi geniş vüsət almağa başladı. Çünki interaktiv təlim prosesində şagird dərsin mərkəzində duraraq, şəxsiyyət kimi inkişaf edir, təlim prosesinin subyekti sayılır. Şəxsiyyət və subyekt anlamı yeni pedaqoji təfəkkür üçün konseptual anlamdır. İnteraktiv təlim prosesində şagird müəllimlə əməkdaşlıq edir, birgə fəaliyyət göstərir, müstəqil düşünə bilir, sərbəst qərar verir, kollektivin fikrini dinləməyi bacarır. Pedaqoji təfəkkür şagirdi subyekt kimi dəyərləndirərək, onu özünü təsdiq edən və reallaşdıran şəxsiyyət kimi qəbul edir. İnteraktiv təlimin pedaqoji təfəkkürün formalaşmasında nə dərcədə əhəmiyyət kəsb etdiyini göstərmək üçün professor Ə.Əlizadənin yeni pedaqoji təfəkkürlə bağlı araşdırdığı aşağıdakı postulatları nəzərdən keçirək:

- Hər bir şagird şəxsiyyət kimi təlim-tərbiyə prosesinin mərkəzi hadisəsidir;
- Təlimin məzmunu məqsəd deyil, şagird şəxsiyyətinin inkişafı üçün ancaq əsas vasitədir;
- Müəllim şagirdin şəxsiyyət kimi məziyyətlərini görməli, ona hörmət etməli və inanmalıdır;
- Şagirdin özünü reallaşdırması üçün məktəbdə müvəffəqiyyət və xeyirxahlıq situasiyası yaradılmalıdır;
- Şagirdi psixoloji - pedaqoji diaqnostikasına xüsusi diqqət yetirilməlidir: onun maraqları, qabiliyyətləri, istiqamətləri, "mən" konsepsiyası. Xarakter əlamətləri, idrak fəaliyyətinin xüsusiyyətləri sistemli öyrənilməlidir;
- Şəxsiyyətin inkişafı proqnozlaşdırılmalıdır;

Fərdiləşmə təlim prosesi strategiyasının əsas istiqamətlərindən birinə çevrilməlidir [2, s. 5].

Pedaqoji təfəkkürün formalaşması məhz interaktiv təlimdə şagirdə yanaşmanın əsas istiqamətlərini özündə əks etdirir. Bu təlim prosesində şagirdə idrak prosesləri aktivləşərək onu tədqiqat aparmağa sövq edir. Aydın məsələdir ki, bu zaman müəllim müxtəlif xarakterli şagirdlərlə rastlaşır və onların hər birinə fərdi yanaşaraq, tədqiqat aparmağa ruhlandırması üçün o, kifayət qədər psixologiya sahəsində biliklərə malik olmalıdır.

İnteraktiv təlim dövlətin təhsil sahəsində irəli sürdüyü prinsipləri reallaşdırmaq üçün daha məqsədəuyğundur. Burada şagird dərş prosesinin obyektı deyil, o, dərşdə müstəqil düşüncə tərzinə malikdir və öz təfəkkürünə əsaslanaraq sərbəst qərar verməyi bacarır. Bu zaman şagird özünə hörmət və etibar görərək ruhlanır və onu fəaliyyətə təhrik edən istək, maraq yaranır. İnteraktiv təlim prosesində müəllimin şagirdə psixoloji dəstək verməsi onu müəllimlə əməkdaşlıq etməyə sövq edir [3, s. 8]. Təhsilin humanistləşdirilməsi pedaqoji təfəkkürün formalaşmasının əsas istiqaməti kimi özünü göstərir. Təlim prosesində şagirdlərdə yalnız bilik və bacarıqların yox, vərdiş, dəyər və keyfiyyətlərin də aşılması vacib şərtədir. İnteraktiv təlim şagirdlərin məhz bu istiqamətdə inkişafını təmin edir. Təlim prosesində əldə edilən bilik, bacarıq və vərdişlərin praktikada tətbiq edilməsini şagirdlərə aşılamaq təlimin əsas məqsədi olmalıdır. Şagirdin pedaqoji təfəkkürünün inkişafı onda təhsilə maraq yaradaraq onu hazır bilikləri mənimsəməyə yox, düşünərək və həyati biliklərinə əsaslanaraq yeni bilikləri kəşf etməyə vadar edir. Ü.Hacıbəyov 1909-cu ildə məqalələrinin birində göstərirdi ki, müəllim “dərşı elə yolla başa salmalıdır ki, şagirdlərin özləri həmin qaydanı kəşf etsinlər”. Onun fikrincə “bu kəşf yolunda şagirdlərh 'Əqli, dərəkəsi, zehni tərbiyə tapıb getdikcə kəsbi - qüvvət edir.

İnteraktiv təlim prosesində şagird müstəqil düşünür, sərbəst qərar verir, hadisələrə tənqidi yanaşır. Pedaqoji təfəkkürün formalaşdırılması şagirdləri düşünən, ağıllı, öyrənən şəxsiyyətə çevirmək məqsədi daşıyır. Müasir təlimin məqsədi şagirdə fikirləşməyi öyrətmək, onun başqa adamlara, özünə münasibətini, mənlik və əxlaqi şüurunı, sərvtələr sistemini formalaşdırmaq və şəxsiyyət kimi tərbiyə etməkdir. Neçə illərdir dünya təhsil məkanında sınaqdan keçirilmiş interaktiv təlim texnologiyası şagirdlərin pedaqoji təfəkkürünün formalaşmasının vasitəsi kimi çıxış edir. Pedaqoji təfəkkürün formalaşması prosesi interaktiv təlimin bütün mərhələlərində özünü göstərir. İnteraktiv dərşdə şagirdlərə azadlığın verilməsi, müəllimin onlarla eynihüquqlu şəxsiyyətlər kimi davranması şagirdlərin dərş prosesində aktiv fəaliyyət göstərməsinə səbəb olaraq onların dərşə marağını artırır. Təcrübələr göstərir ki, təlim modelini dəyişməklə, daha humanist model tətbiq etməklə şagirdlərdə təlimə marağı artırmaq, onları təhsil almağa həvəsləndirmək olar.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət strategiyası. Bakı, 24 oktyabr, 2013 cü il.
2. Əlizadə Ə. Yeni pedaqoji təfəkkür. Bakı, 2001.
3. Vəliyeva Z. İnteraktiv təlim və şəxsiyyətin formalaşmasında onun rolu. Azərbaycan məktəbi, 2002, №2
4. Şirinova N. İnteraktiv metodlardan necə istifadə edirəm/ "İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə" 2002, №1.